

Utrikesdepartementet

Mänskliga rättigheter i Spanien 2005

1. Sammanfattning av läget för de mänskliga rättigheterna

Spanien har sedan diktatorn Francos död 1975 utvecklats till en modern europeisk demokrati där mänskliga rättigheter (MR) respekteras såväl i teori som i praktik. Den kritik som i detta avseende har riktats mot landet har tidigare rört bristande rättssäkerhet för personer som frihetsberövas efter misstanke om terroristbrott, långa handläggningstider inom rättsväsendet samt brist på engagemang i kvinnofrågor; såväl för att främja jämställdhet mellan kvinnor och män som för att motverka våld mot kvinnor i hemmet. Regeringen arbetar dock aktivt för att komma till rätta med dessa tillkortakommanden.

Spanien är den största mottagaren av immigranter inom EU vilket bidragit till gynnsam ekonomisk tillväxt men också medfört att man konfronterats med vissa av de problem som är förknippade med invandring och invandrades integration i samhällslivet såsom främlingsfientlighet och diskriminering.

2. Ratifikationsläget beträffande de mest centrala konventionerna om mänskliga rättigheter samt rapportering till FN:s konventionskommittéer

Spanien är part till alla centrala FN-konventioner om mänskliga rättigheter och har erkänt den individuella klagorätten enligt tortyrkonventionen. Landet är vidare part till Internationella brottmålsdomstolens stadga liksom till den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna. Man har dock endast undertecknat och inte ratificerat vissa av tilläggsprotokollen till den europeiska konventionen (4, 7 och 13).

Spanien är i dröjsmål med rapporteringen till de flesta av FN:s konventionskommittéer, till tortyrkommittén sedan november 2004, till konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter sedan april 2004, till kvinno-

diskrimineringskonventionen sedan februari 2005 och till barnkonventionen sedan januari 2003.

Europarådets MR-kommissarie Alvaro Gil-Robles publicerade i november 2005 en rapport efter ett besök i Spanien, i vilken han som problem lyfter fram bland annat påståenden om tortyr och misshandel i häkten, brister inom kriminalvården samt vissa negativa aspekter av migration (dokument CommDH(2005)8).

3. Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Kampen mot terrorism är av mycket stor betydelse för en spansk regering mot bakgrund av den baskiska separatiströrelsen ETA:s (Euskadi ta Askatasuna) närvaro i landet, liksom numera också islamistiska terrorister vars aktiviteter fortsatt också efter sprängattentaten i Madrid den 11 mars 2004 då 191 personer dödades och mer än 1 800 skadades. Tio bomber exploderade nästan samtidigt på fyra pendeltåg på tre olika tågstationer i Madrid, vilket är den allvarligaste terroristattack som hittills ägt rum i Europa.

Vad gäller ETA har man genom framgångsrikt polissamarbete med bland annat Frankrike kunnat gripa ett stort antal misstänkta ETA-terrorister, däribland flera nyckelpersoner, och vapenarsenaler har beslagtagits. Därigenom har ETA rimligen försvagats betydligt. Det spanska parlamentet bemyndigade i maj 2005 regeringen att inleda en dialog med ETA under förutsättning att våldet upphör. Oppositionspartiet Partido Popular, PP, som motsatte sig beslutet. Partiet menar att ETA ska behandlas enbart som en kriminell organisation och bekämpas uteslutande med polisiära metoder. President Zapatero har här en svår balansgång att gå i sin ambition att få slut på de terroristattacker som förekommit under drygt trettio år.

Frågor med anknytning till den nationella säkerheten fortsätter alltså att ha stor aktualitet och betydelse i spansk politik. MR-organisationer har dock ifrågasatt lagligheten av vissa av de kontraterroriståtgärder som man från spansk sida vidtagit, bland annat påstås att polisen och säkerhetstjänsten i vissa fall använt tortyr eller tortyrliknande åtgärder i samband med ingripanden mot personer misstänkta för terroristbrott.

Den spanska lagstiftningen gör det möjligt att frihetsberöva en person som misstänks för ett terroristrelaterat brott med fullständiga restriktioner i kontakterna med omvärlden upp till fem dagar hos polisen och därefter upp till åtta dagar i häkte utan rätt att fritt välja offentlig försvarare eller läkare. FN:s specialrapportör, Europarådets tortyrkommitté och Amnesty International menar alla att dessa begränsningar under den första, mest akuta tiden i förvar är en allvarlig inskränkning av rättssäkerheten för den enskilde.

4. Dödsstraff

Dödsstraffet avskaffades helt i Spanien 1995; de sista avrättningarna ägde rum den 27 september 1975 då fem män sköts till döds dömda av militärdomstol för terroristrelaterade mord på polismän.

5. Rättssäkerhet

Det spanska polisväsendet består av den nationella polisen som svarar för säkerheten i städerna och civilgardet som övervakar landsorten samt landets vägar och gränser. I Katalonien och Baskien finns regionala poliskårer.

Rättsväsendet omfattar domstolar på lokal, regional och nationell nivå med Högsta domstolen i Madrid som sista instans. Det finns också specialdomstolar för arbetsrätt, skatterätt, vårdnadsfrågor och militära ärenden samt en konstitutionsdomstol. Audiencia Nacional är en särskild instans i Madrid som hanterar mer omfattande brottmål rörande bl.a. terrorism, narkotika och ekonomisk brottslighet.

Rättsväsendet har kritiserats för långa handläggningstider; för närvarande genomförs reformer som syftar till att effektivisera verksamheten.

En ombudsman - Defensor del Pueblo - väljs för en femårsperiod av kongressen och har till uppgift att se till att de rättigheter som är inskrivna i författningen efterlevs. Denne ombudsman biträds av ett kansli med 150 anställda. Flera av de autonoma regionerna har sin egen motsvarighet till en sådan justitieombudsman. Det finns också nationella ombudsmän inriktade på jämställdhets-, barn- respektive handikappfrågor.

6. Personlig frihet

Den spanska författningen förbjuder godtyckliga frihetsberövanden, vilket heller inte förekommit i nutid. Spanien finns dock med på den förteckning som upprättats av arbetsgruppen för tvingande och ofrivilliga försvinnanden under FN:s kommission för mänskliga rättigheter, med anledning av försvinnanden som ägde rum under Francotiden (1939-1975). Vidare fortsätter ansträngningarna för att återfinna kvarlevorna efter några av de tusentals personer som avrättades under spanska inbördeskriget (1936-1939).

7. Straffrihet

Tidigare förekom vissa rapporter från MR-organisationer om brott som inte alltid utreddes av polisen, underlåtna lagföringar, ett i viss utsträckning politiserat rättsväsende etc., men straffrihet är ingen fråga som uppmärksammas särskilt i senaste årens MR-diskussion om Spanien.

8. Yttrande- och mediefrihet

Yttrande- och mediefriheten i Spanien är grundlagsfäst, men beroende på svårigheterna för journalister att verka i Baskien hamnar Spanien på plats 40 när Reportrar utan gränser rankar pressfriheten i världen år 2005, vilket är näst sämst bland EU:s medlemsstater. ETA har trappat upp hotet mot nyhetsmedia med repressalier mot journalister vars rapportering strider mot organisationens intressen.

9. De politiska institutionerna

Spanien har efter diktatorn Francos död 1975 utvecklats till en modern europeisk demokrati. Landets konstitution trädde i kraft 1978 sedan den godkänkts vid en folkomröstning. Statschef är sedan 1975 kung Juan Carlos. Regeringen avser föreslå en ändring av konstitutionen i syfte att göra tronföljden könsneutral, vilket fått ökad aktualitet sedan kronprins Felipe den 31 oktober 2005 fått en dotter, Leonor.

Kungen utnämner premiärministern, som dessförinnan ska ha fått parlamentets förtroende. Parlamentet – Las Cortes – består av två kamrar: kongressen med 350 ledamöter och senaten med 259. Kongressens ledamöter utses proportionellt med utgångspunkt i hur många mandat partiet erhållit i respektive valkrets. Senaten har 208 direktvalda ledamöter och 51 som utses av regionerna. Regeringen försöker reformera senaten för att göra den mer representativ för Spaniens regioner.

I Spanien finns 17 autonoma regioner som har relativt omfattande självstyre med varierande innehåll. Regionerna har sina egna direktvalda parlament och regeringar med regeringschef, liksom egen administration och högsta domstol. Vidare finns två autonoma städer vid den nordafrikanska kusten, Ceuta och Melilla. Från att ha varit Europas mest centraliserade land är Spanien numera ett av de mest decentraliserade. Förmågan att hantera spänningen mellan centralmakt och region utgör den största politiska utmaningen för en regeringschef i Spanien. Under 2005 har den inrikespolitiska debatten i landet i hög grad kretsat kring förslag till ökat självstyre som parlamenten i Baskien och Katalonien förelagt det nationella parlamentet för godkännande.

Allmänna val sker vart fjärde år, senast den 14 mars 2004 då socialistpartiet PSOE med Rodríguez Zapatero i spetsen oväntat återtog makten efter åtta år i opposition. Valet påverkades i mycket stor utsträckning av det terroråd som tre dagar dessförinnan, den 11 mars, drabbade Madrid. Den dåvarande spanska borgerliga regeringspartiet Partido Popular (PP) hävdade snabbt och med emfas att det var den baskiska separatist rörelsen ETA som låg bakom dådet, också när uppgifter började peka mot att det var islamistiska terrorister som var ansvariga. Detta tycks ha mobiliserat soffligare att gå och rösta, valdeltagandet

blev tio procent högre än vid valet dessförinnan, vilket gynnade PSOE som bildade en minoritetsregering.

Partiledare för det ledande oppositionspartiet PP är Mariano Rajoy. Till de större nationella partierna hör också Förenade vänstern (Izquierda Unida, IU) som består av sex vänsterpartier. Med hänsyn till att PSOE inte har egen majoritet i parlamentet har de regionala partierna kommit att få allt större betydelse i den nationella politiken, såsom katalanska Samling och enhet (Convergència i Unió, CiU) och Kataloniens republikanska vänster (Esquerra Republicana de Catalunya, ERC). Det finns även ett baskiskt nationalistparti (Partido Nacionalista Vasco, PNV) och en kanarisk koalition (Coalición Canaria).

10. Rätten till arbete och relaterade frågor

Trots att en gynnsam ekonomisk utveckling skapat ett oväntat stort antal nya arbetstillfällen är arbetslösheten fortsatt hög i Spanien: under 2005 saknade tio procent av befolkningen i arbetsför ålder arbete – dubbelt så många kvinnor som män – varav andelen långtidsarbetslösa utgjorde 4,5 procent.

Dock fanns gott om arbetstillfällen för billig arbetskraft inom framförallt jordbruks-, bygg och tjänstesektorn (på restauranger och för hemarbete). Den ersättning som betalas ut motsvarar normalt den lagstadgade minimilönen, som uppgår till 513 euro i månaden (lönen betalas dock ut 14 gånger per år vilket innebär att minimilönen i praktiken uppgår till 598 euro). För timanställda i hushållet uppgår minimilönen till 4 euro medan tillfälliga eller säsongsbetonade arbeten ersätts med minst 24,3 euro per dag. Arbetsveckan omfattar 40 timmar. Dessa arbeten utförs vanligen av invandrad arbetskraft.

De två största fackföreningarna i Spanien är UGT, Union General de Trabajadores (närliggande PSOE) och Comisiones Obreras (CC.OO, närliggande IU). Dock är det enbart runt 15 procent av arbetskraften som är organiserad. Det råder fri strejkrätt (med minst fem dagars varsel).

11. Rätten till bästa uppnåeliga hälsa

Det finns såväl offentlig som privat sjukvård i Spanien. Någon formell skillnad i olika sociala grupper tillgång till sjukvård finns inte. Den förväntade medellivslängden vid födelsen är 77,2 år för män och 83,7 år för kvinnor.

12. Rätten till utbildning

Det är obligatoriskt att gå i skolan från sex till 16 år, 95 procent av barnen går dock också i förskola från tre års ålder. Undervisningen är kostnadsfri, men eleverna måste betala för skolmaterial, transporter, skolluncher samt eventuella extra lektioner eller aktiviteter. Det finns såväl offentliga och privata skolor. En tredjedel av barnen går i privata skolor, varav ett flertal drivs i katolsk regi. De

offentliga utgifterna för utbildning uppgår till 4,4 procent av BNP. Läs-kunnigheten uppgår till 97,7 procent.

13. Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard

Spanien är en välfärdsstat som år 2005 intog plats 21 på UNDP:s rangordning enligt deras Human Development Index och plats 29 i rangordningen av världens länder efter BNP per capita (24 803 USD). Den ekonomiska tillväxten i landet har under de senaste åren varit betydligt högre än genomsnittet bland EU:s medlemsstater.

OLIKA GRUPPERS SITUATION

14. Kvinnans ställning

Den nya spanska regeringen består till hälften av kvinnor (8 av 16 ministrar), vilket motsvarar det världsrekord som först uppnåddes av den svenska socialdemokratiska regeringen 1996. Jämställdhetskämpar i Spanien hoppas att Zapateros åtgärd att nominera hälften kvinnliga ministrar inte ska gå att ignorera vid regeringsombildningar i andra mindre progressiva EU-länder. Av landets 295 senatorer är 64 kvinnor (22 procent), av 350 kongressledamöter är 126 kvinnor (36 procent) och av 54 spanska ledamöter i Europaparlamentet är 17 kvinnor (31 procent).

Inom arbetsmarknaden finns fortfarande stora skillnader mellan könen. Sysselsättningsgraden är 64 procent för män och 41 procent för kvinnor. Om genomsnittslönen i landet antas vara 100 uppgår de spanska männens lön till 112 och kvinnornas till 79.

Spanien har ett av de lägsta födelsetalen i Europa. 1998 uppnåddes det lägsta födelsetalet någonsin med 1,15 barn per kvinna i genomsnitt. År 2005 hade födelsetalet ökat till 1,3 barn per kvinna (jämfört med Sveriges 1,7), men ökningen tillskrivs i dess helhet det ökade antalet invandrare i landet. Några förklaringar till de låga födelsetalen bland spanska kvinnor är att spanjorer bildar familj senare (genomsnittsåldern för förstföderskor är 29,2 år) samt att de traditionella könsrollerna fortlever vilket gör det svårt för kvinnor att kombinera de ofta sena arbetstiderna med att ha barn.

Våld mot kvinnor är en fråga som de senaste åren fått allt större uppmärksamhet i Spanien, då landet tidigare kritiserats bl.a. av Amnesty International som varandes alltför passivt i sin hantering av problemet. Antalet anmälningar om kvinnovåld ökar stadigt, år 2004 anmäldes 57 500 sådana brott. Samma år avled 72 kvinnor till följd av våld utövat av en nuvarande eller före detta partner (för 2003 var siffran 98). Det första lagstiftningsförslag som regeringen presenterade efter maktskiftet i mars 2004 innehöll en rad åtgärder

för att öka skyddet för och stödet till kvinnor som drabbats av våld eller sexuella övergrepp av män.

Spanien är ett destinations- och transitland för handel med kvinnor och flickor som tvingas in i prostitution eller annan sexuell exploatering. Dessa kvinnor kommer främst från vissa länder i Latinamerika, Västafrika och Östeuropa. Prostitution är tillåtet i Spanien, såväl att sälja som köpa sexuella tjänster, men den spanska polisen har under senaste år fått större resurser och förbättrad kapacitet för att bekämpa problemet med trafficking och man har höjt straffsatserna för organisatörerna av sådana resor. Man har också förbättrat samhällets stöd till de utsatta kvinnorna.

Fri abort förekommer inte i Spanien. Abort tillåts bara om graviditeten innebär en allvarlig risk för kvinnans fysiska eller psykiska hälsa, om graviditeten är ett resultat av en till myndigheterna rapporterad våldtäkt, eller om barnet kommer att födas med allvarliga handikapp. Regeringen har presenterat ett förslag om utökade möjligheter till abort, en fråga som anses relativt okontroversiell.

Kvinnlig rösträtt infördes 1931.

15. Barnets rättigheter

Barnets rättigheter värderas generellt sett högt i Spanien, vilket bl.a. tar sig uttryck genom tillhandahållandet av fri skolgång och sjukvård. Flera av regionerna har en barnombudsman tillsatt att bevaka barnens rättigheter. Det finns ingen generell acceptans av barnaga, även om medvetenheten om barnagans konsekvenser är betydligt mindre än i Sverige.

Straffmyndighetsåldern är 14 år. Cirka 400 personer är frihetsberövade för brott de begått före 18 års ålder. Regeringen har föreslagit straffskärpningar för brott som begås av personer mellan 14 och 18. Detta för att komma tillrätta bland annat med det ökande gängvåldet.

Minimiåldern för anställning av barn är 16 år.

16. Olika befolkningsgruppers situation

Spanien har 43,2 miljoner invånare, varav tre miljoner (7 procent) är utlänningar; drygt hälften av dessa kommer från Latinamerika (35 procent) samt det utvidgade EU-25 (21 procent).

På senare tid har stora invandrargrupper anlänt till Spanien på otillåten väg i jakt på bättre ekonomiska villkor, vilket medfört spänningar i förhållande till den spanska befolkningen. Denna ekonomiska invandring kommer i första hand från Latinamerika, med Ecuador som främsta ursprungsland (16 procent), Marocko (14 procent) och vissa länder i Östeuropa såsom Rumänien

och Ukraina. Under våren 2005 beviljade regeringen arbets- och uppehållstillstånd åt omkring 800 000 av de 1,3 miljoner immigranter som fram till dess hade uppehållit sig illegalt i Spanien. Dessa invandrare är i huvudsak i arbetsför ålder och ligger således i liten utsträckning välfärdssystemet till last.

Den största inhemska etniska minoriteten i Spanien är romer, som omfattar 300 000-350 000 personer. På grund av historiska orsaker och den snabba omvandlingen av det spanska samhället under de senaste årtiondena har romer kommit att bli allt mer marginaliserade i samhället, med undermåliga bostadsförhållanden, sämre tillgång till utbildning, hälsovård och social service samt mycket hög arbetslöshet inom gruppen.

17. Diskriminering på grund av sexuell läggning

Sedan den 1 juli 2005 har den spanska äktenskapslagstiftningen samma innehåll oavsett om parterna som ingår äktenskap är av olika eller samma kön.

Därigenom tillerkänns homosexuella samma rättigheter som heterosexuella i fråga om exempelvis äktenskap, adoption, arv och socialt skydd.

18. Flyktingars rättigheter

En stor andel av de afrikanska invandrare som försöker ta sig illegalt till Europa har traditionellt anlänt via Marocko och tar sig till det spanska fastlandet genom en äventyrlig färd med små båtar över Gibraltar sund eller till Kanarieöarna. Slutmålet för resan är oftast inte Spanien, utan Frankrike, Tyskland eller Storbritannien.

Under hösten 2005 anstormades gränsstängslen vid de spanska städerna i Nordafrika Ceuta och Melilla av afrikaner som desperat försökte ta sig in i Europa. Spanien mötte då viss kritik för omedelbar avvisning av en grupp afrikaner som lyckades i sitt uppsåt att ta sig över gränsen, utan att ge de enskilda individerna möjlighet att anföra flyktingskäl. Också tidigare har internationella MR-organisationer kritiserat Spanien för ett alltför hårdhänt mottagande av immigranter på Kanarieöarna och i Ceuta och Melilla, där de fått avvakta ärendets handläggning i överfulla förläggningar.

Ett annat bekymmer är att antalet ensamkommande barn – ofta av marockanskt ursprung – som anländer utan giltiga identitetshandlingar senaste tiden ökat. Spanien har tidigare kritiserats för ett otillräckligt omhändertagande av dessa barn och mottagningskapaciteten är ännu inte tillräcklig.

Spanien samarbetar med Marocko för förbättrad gränskontroll där. Den största andelen av de illegala immigranter som finns i Spanien – från Latinamerika och före detta Östeuropa – har dock anlänt via flygplatsen i Madrid med giltig visering, men underlåtit att lämna landet när tiden för besöket löpt till ända.

Ansökan om asyl sker antingen vid gränsstation, vid inrikesministeriets asylenhet eller via en spansk representation i utlandet. Det finns mottagningscenter för flyktingar i alla landets regioner. De asylsökande har rätt till sjukvård och för barn är undervisning obligatorisk. De spanska myndigheterna samarbetar med UNHCR och andra humanitära organisationer.

Spanien är ett av de länder inom EU som tar emot minst antal flyktingar, år 2004 beviljades blott 166 av totalt 5 544 ansökningar, dvs. knappt tre procent.

19. Funktionshindrades situation

Artikel 49 i den spanska konstitutionen slår fast de funktionshindrades lika rättigheter, ett skydd som konkretiseras i en särskild lag om social integration av funktionshindrade i samhället och en rad administrativa föreskrifter. Det finns en mängd statliga organ och frivilligorganisationer som arbetar för att underlätta de funktionshindrades situation i Spanien.

ÖVRIGT

20. Oberoende organisationer för mänskliga rättigheter

Det finns ett stort antal ideella organisationer som arbetar för mänskliga rättigheter i Spanien och bedriver sin verksamhet helt utan inskränkningar.

21. Fältverksamhet eller rådgivning på området mänskliga rättigheter

Ingen internationell organisation bedriver kontinuerlig fältverksamhet i Spanien eller rådgivning på området mänskliga rättigheter.